

Nogle episoder fra krigen 1807-14

ved C. Klitgaard

Hundrede år er forløbet siden Danmark begyndte sin 7-årige krig med mægtige England; og da det jo hedder: "Om hundred" år er alting glemt", tør man måske formode, at tidspunktet er inde, da det går an i disse "Samlinger" at fremdrage et og andet af, hvad der passerede i Nordjylland under denne krig.

I min lille bog "Blade af Vendsyssels Historie", Hjørring 1899, har jeg på grundlag af de officielle kundgørelser side 286-299 meddelt om en række sammenstød mellem fjenderne og kystbevogtningen i Vendsyssel og Thy, nemlig 6. juli 1808 ved Kjul, 21., 28. og 29. juli 1808 ved Løkken, 27. og 30. april 1809 ved Thorupstrand,¹⁾ 19. maj 1809 ved Stenbjerg, 1. juli 1809 ved Klitmøller, januar 1810 ved Tornby, 12. april 1810 ved Klitmøller og juni 1810 ved Kjul.

Senere er jeg blevet opmærksom på endnu nogle småtræfninger, nemlig 1808 ved Skagen og Løkken, 1811 ved Agger, Thorupstrand, Klitmøller, Løkken og Hals, 1812 ved Kjul og Hals og 1813 ved Ålbæk, og det er beretningerne om disse, der fremdrages i det følgende.

1808.

I. Den 15. maj strandede øst for Højen en engelsk og en Bremer-brig, og det i Skagen garnisonerede detachement af 3. jydsk infanteriregiment forsøgte under anførsel af kaptajn Westenholz²⁾ og i forbindelse med en del af Skagens borgervæbning at sætte sig i besiddelse af skibene. Englænderne, der formodentlig havde opgivet at frelse deres eget skib, prøvede i forening med Bremerne på at få sidstnævntes skib flot, men den følgende dag måtte de overgive sig som fanger. Danskerne erobrede 8 kanoner og tog 10 fanger, men det bedste bytte var dog skibene, af hvilke Bremer-briggen "Ifigenia" med indehavende ladning vin blev tilkendt sejrherrene som prise.³⁾

II. Den 1. juni, kl. 10-11 om aftenen, udsatte 2 uden for Løkken liggende fjendtlige skibe 3 bemandede barkasser, som entrede en på reden liggende norsk galease, løjtnant Andreas v. Glud⁴⁾ af 3. jydsk regiments 4. bataljon, der var stationeret ved Løkken med et detachement og et bevæbnet batteri, lod imidlertid galeasen så stærkt beskyde, at fjenden, som under skydningen hørtes "at skrigte jammerligen", i

største hast atter måtte forlade den med sine barkasser, hvoraf den ene blev skudt i sænk under tilbageslaget. Da man senere kom ud til galeasen, fandt man flere småting, som fjenden havde efterladt, og som tydede på det hastværk, man havde haft med at komme fra borde, og på galeasens dæk sås meget blod. Af de danske blev ingen såret.⁵⁾

1811.

I. 9. maj viste 2 engelske brigger sig ved Agger og udsatte barkasser for at gøre landgang, men da kystmilitisen samlede sig, søgte bådene tilbage til briggerne, som lå tæt op ad revlen og i de 2 timer uophørligt beskød byen, hvorved der forårsagedes en del skade på bygninger, medens der ingen mennesker dræbtes. I Vester Agger ramtes et par huse - en kugle slog således 3 spændtræer itu og rev en dør med stolpe ned - og i Ålum blev et plankeværk om en brønd nedskudt. Mellem Agger og Tåbbel fandtes mange kugler, og en del faldt i Ørum sø.⁶⁾

II. 1. juni kl. 6 eftm. ankrede i tåget luft en engelsk kutterbrig ca. $\frac{1}{16}$ mil ud for Thorupstrand, hvorefter den, da tågen lettede, udsatte 2 barkasser for at bemægtige sig en norsk jagt, som samme dag var ankommet på reden fra Norge. Under bådernes indroning gav kutteren ild for at understøtte dem, men inden de nåede jagten, havde denne kappet ankertovet og var drevet på land, og da barkasserne kun var et flinteskud fra jagten, lod den ved Thorupstrand kommanderende sekondløjtnant v. Heinrich fyre på dem med skrå fra feltbatteriet, hvorefter bådene straks måtte søge tilbage til kutteren, som også blev beskudt og ramtes af 2

⁵⁾ Jydske Efterretninger 1808, nr. 46.

⁶⁾ a St. 1811, nr. 48.

Det forekommer mig sandsynligt, at de i Jydske Samlinger 3. IV, 241 og 457 omtalte kanonstillinger og skanseanlæg hidhøre fra denne krig, da Agger netop var et af de punkter, hvorover forbindelsen med Norge skulle søges vedligeholdt under krigen. Ganske vist anføres der intet fast batteri ved Agger i Ræders fortegnelse (Danmarks Krigs- og Politiske Historie II, 22, jvf. III 64 og 68), men heri er heller ikke nævnt batteriet ved Løkken, uden tvivl af den grund, at disse småbatterier først anlagdes noget senere, Ræders liste er jo fra 1808. Imidlertid er det klart, at alle de såkaldte "Kanonstillinger" ved Agger ikke kunne have været monterede på én tid, da kystforsvaret 1807-14 kun rådede over få kanoner på hvert sted. Batteriet ved Løkken blev antagelig anlagt 1810, og efter krigens afslutning blev bygningerne og inventaret solgt (Jydske Efterretninger 1814, nr. 60), 28. januar 1811 fejredes kongens fødselsdag her ved, at flaget hejstes på batteriet, og såvel infanteriet som artilleriet drog gennem den lille by med fuld musik i spidsen ud til batteriet, hvor kaptajnen holdt tale for kongen og udbragte et leve, som efterfulgtes af hurraråb og geværskud. Senere holdtes der fest for officererne, og 4 af byens købmænd lod de menige beværte med spise og drikke. (Jydske Efterretninger 1811, nr. 11.).

¹⁾ Se også Jydske Samlinger X, 118.

²⁾ Blev 1808 major og efter krigen byfoged i Løgstør.

³⁾ Jydske Efterretninger 1808, nr. 41 og 70 (kgl. Bibliotek).

⁴⁾ Blev i efteråret 1808 kaptajn, da major Johan Mangelsen v. Orning (1809-1810 postmester i Hjørring) afgik ved den store reduktion, Glud døde som major 1821 i Nibe, hvor han var fiskeriudreder, og v. Orning døde 1811 som branddirektør i Sæby.

kugler, hvorfor den lagde sig en milsvej længere til søs, og næste dag sejlede den bort. Fjendens kugler gjorde ingen skade.⁷⁾

III. 17. september kom en fregat, en kutterbrig og et par mindre fartøjer under land ved Klitmøller, og fregatten udsatte et af sine største fartøjer, antagelig i den hensigt at bemægtige sig 3 norske slupper, som lå på reden, men detachementskommandøren lod de norske skibe besætte med militær, og fjenden turde så ikke angribe.⁸⁾

IV. 18. september blev en fra Løkken med korn og fedevarer udklareret norsk slup jaget af en fjendtlig kutter, som med en udsat båd forfulgte sluppen helt ind under batteriets kanoner; men et velrettet skud fra en af disse sendte den fjendtlige båd til bunds, og besætningen, 10-12 mand, omkom. Båden drev senere i land på stranden.⁹⁾

V. 21. november kom 2 fjendtlige fregatter til Limfjordens udløb og udsatte barkasser for at bemægtige sig 11 svenske¹⁰⁾ både, som kom nord fra, samt 1 norsk skonnert og 2 jagter, der lå uden for fjorden. Kommandanten på Hals Skanse¹¹⁾ sendte straks to bevægelige kanoner til kysten, besatte to både med militær og anmodede månedsløjtnant Ohm, som med en lugger lå ved byen, om at løbe ud.

Luggeren og den norske skonnert, som også havde en kanon, beskød nu barkasserne så heldigt, at de forlod skibene ved fjorden og søgte efter de 11 svenske både, hvilke feltbatteriet i forbindelse med luggeren stræbte at dække, men det lykkedes dog englænderne at besætte 4 af dem, om end i tilsyneladende synkefærdig stand.¹²⁾

1812.

I. 31. juli nærmede en fjendtlig brig sig landet ved Kjul, og da månedsløjtnanterne Gielstrup, Tetens og Stricker på samme tid var gået ud med 3 rekognoceringsbåde, blev de angrebet af briggen, men det lykkedes dem at komme ind under land, hvor kaptajn v. Holstein lod sit detachement med kanoner rykke frem langs stranden. Briggen, der imidlertid havde holdt noget ud fra land, udsatte nu en armeret slup, men da den blev beskudt fra land, vendte den om, efter at mandskabet havde afgivet en musketsalve, som ingen skade gjorde.¹³⁾

⁷⁾ Jydske Efterretninger 1811, nr. 49.

⁸⁾ a. St. nr. 81.

⁹⁾ a. St. nr. 81.

¹⁰⁾ 1811-12 var Sverige officielt i krig med England.

¹¹⁾ Skansen var 1808 monteret med 2 fireogtyve punds, 5 atten punds, 2 tolv punds og 2 otte punds kanoner og havde en besætning af 2 underofficerer og 66 artillerister. (Ræder: Danm. Krigs- og Polit. Historie II, 21.).

¹²⁾ Jydske Efterretninger 1811, nr. 100.

¹³⁾ a. St. 1812 nr. 66.

II. 15. august ved midnatstid nærmede fjenden sig Hals Skanse, hvorfor der blev fyret fra alle batterierne både her og i Egense¹⁴⁾ i en god timestid, men da det var bælgmørkt, måtte skydningen rettes efter lyden af åreslag og efter et lys, som af og til viste sig i fjorden. Det lykkedes dog englænderne med 3 barkasser og en slup at nå ind til Hals Bro, hvor de tog en rekognoceringsbåd og en svensk båd samt overhalede en norsk skonnert, som de dog atter måtte forlade, da kuglerne hvinede og slog om dem. Ligeledes måtte de forlade den svenske båd, som kom på grund, men rekognoceringsbåden med 1 mand, der havde vagt, fik de slæbt ud af fjorden, medens den anden mand, som hørte til båden, var i land for at meddele løjtnanten - Tetens -, at fjenden nærmede sig.

Da det blev lyst blev der sendt 3 både bemandede med soldater efter englænderne, som endnu lå i indløbet af fjorden, men fjenden havde for stort forspring og var desuden alt for stærk.¹⁵⁾

1813.

4. juli havde kommandoen i Ålbæk under premierløjtnant C. F. v. Møller en lille skærmydsel med en engelsk skonnert, som forfulgte en jagt. Skonnerten havde udsat 2 barkasser, som skød i land for at hindre militærets fremrykning, men skuddene gjorde ingen skade, og jagten undkom. På vejen til Rannerød Mile opsamledes 5 stk. 12-punds kanonkugler, som skonnerten havde skudt i land.¹⁶⁾

Det var ikke alene de trufne forsvarsforanstaltninger, der i de år gav den ellers så fredelige jyske kyst et halt forandret præg; også kaperiet florerede langs de vendsysselske strande, som fjenden jo måtte sejle forbi, når de skulle ind i Kattegat og Østersøen.

Her lå da talrige kapere - fra Viksø, Løkken, Frederikshavn, Aalborg, Nibe og fra andre steder i Danmark samt fra Norge - og passede på for at finde lejlighed til at snappe en prise, når fjendens rigtladede skibe drog forbi, og ofte gjorde de gode kup.

Men kapergasterne var ikke folk, der gik på eventyr for at skrabe penge sammen; hvad der kom let gik også let, og kystbyerne heroppe "rullede mønten".

I Jydske Samlinger 2, III, 384, findes en beskrivelse af, hvorledes et sådant selskab kapergaster tog sig ud, når de kom i land, men Macdonald har dog nok anset dem for mere blodtørstige, end de egentlig var.

¹⁴⁾ Dette batteri var 1808 besat med 4 seksten punds kanoner og 1 underofficer og 24 artillerister. (Ræder: Danmarks Krigs- og Politiske Historie II, 21.).

¹⁵⁾ Jydske Efterretninger 1812 nr. 71.

¹⁶⁾ Jydske Efterretninger 1813, nr. 59.

Også strandinger gav i krigsårene forøget liv på vore kyster. Under almindelige forhold var de hyppige nok til at have økonomisk betydning for vestkystens befolkning og beboerne på Læsø, hvor meget meget mere da ikke under denne ulykkelige krig, der finansielt bragte den danske stat på afgrundens rand.

Og det kan vist anses for sikkert, at der aldrig - hverken før eller siden - er forefaldet så talrige strandinger og så rædselsvækkende forlis på vore kyster som i disse krigsår, hvortil grunden tildels må søges i, at fyrene på vore kyster holdtes slukkede.¹⁷⁾

Adskillige af strandingerne har forhen været omtalt i Jydske Samlinger, således fregatten "The Crescent"s forlis ved Lønstrup 5. eller 6. december 1808,¹⁸⁾ "The Johns" stranding ved Skagen 20. november 1808¹⁹⁾ og "Defence"s og "St. George"s stranding ved Bovbjerg 24. december 1811,²⁰⁾ men vi skulle dog i det efterfølgende fremdrage et og andet om dette emne.

6. december 1807 forliste således i Jammerbugten det engelske skib "William" på rejse fra London til Reval med manufakturvarer m.m. Mandskabet omkom, og den værdifulde ladning drev ind, spredt på Øster Hanherreds og Hvetbo herreds strand, hvor meget af den blev stjålet, men alene det på Hvetbo herredsstrand inddrevne, der blev solgt ved auktion, indbragte et beløb, som svarede til over 117.000 kr. i vore penge. Strandingen, der i daglig tale kaldes "Sirtsskibet", her før korte været omtalt i Jydske Samlinger 2, I, 244, og denne tildragelse er endvidere mere udførligt omhandlet i 1. del af min beskrivelse af Hvetbo herred.

1810 skete på kysten af Thisted amt en stranding, hvis ladning blev kondemneret ved priseretsdom og bragt til Thisted, hvor den blev solgt ved auktion den 2. april og følgende dage. Skibet hed "Jupiter", og ladningen bestod af manufakturvarer af forskellig slags, ca. 2600 pund indigo, 800 pund cacao, 36.000 pund tobak, sukker, sirup, rom, tamarinter, kanel, allehånde, gummi, angosturabark, jern- og messingvarer, 376 stk. ræveskind og 1100 udenlandske skind m.m. Ved auktionen, ved hvilken der mødte købere fra alle landets større byer samt fra Hamburg, Leipzig og Wien, blev der opnået meget høje priser, og den indbragte ialt 7 tdr. guld, svarende til 700.000 rdl.²¹⁾

Desuden strandede der i årene 1807-1814 på Vendsyssels vestkyst en mængde andre koffardiskibe.

Af krigsskibe forliste 14. oktober 1813 ved Løkken den norske kaperskonnert "Medea", ved hvilken lejlighed 12 mand af den 16 mand store besætning omkom, og natten mellem 5. og 6. december 1814 led den danske fregat "Perlen" skibbrud ved Skagen, men hele dens mandskab blev dog reddet.²²⁾

Foruden den allerede nævnte fregat "The Crescent" som 1808 forliste ved Lønstrup, mistede englænderne samme år et transportskib, der strandede ved Henne (Ribe amt), og 1811 strandede yderligere et engelsk transportskib, der var på rejse til Anholt, ved Skagen.²³⁾

Samme sted forliste natten til den 14. februar 1811 en engelsk fregat på 20 kanoner; af besætningen, der bestod af 4 officerer og 120 mand samt 3 kvinder, frøs 1 officer og 10 mand ihjel på dækket af det strandede skib, medens resten blev reddet og sendtes i krigsfanngenskab til Aalborg.²⁴⁾

Det største drama blev dog udspillet, da de engelske linjeskibe "Sct. George" og "Defence" gik under den 24. december 1811 ved Fjaltring.

Også disse strandinger har tidligere været omtalt i "Jydske Samlinger" (2. bd., s. 312) af en mand, der som barn overværede ulykken, og som overværede en del af de forulykkedes begravelse, men antagelig vil en gengivelse af nogle avisberetninger fra den tid ikke være uden interesse som supplement til det i "Jydske Samlinger" 2. bind meddelte.²⁵⁾

"Jydske Efterretninger" 1812, nr. 2 bringer efter Ribe Avis følgende meddelelse:

"Søndag 23. December sent om Aftenen stødte 2 fra Østersøen kommende engelske Linjeskibe på Sandrevlerne ved Fjaltring og S. Nisum Sogne Det ene "Defence" på 74 Kanoner, havde en besætning af 5 til 600 Mand, hvoraf blot 6 reddede sig, alle de øvrige omkom den 24. om Middagen, da Skibet sloges i mange Stykker. En af de reddede er Skibets Kommandør, Atkens.²⁶⁾ Det andet var Admiralskibet "George" på 98 Kanoner, Admiral Raynals, med 900 Personer, hvoriblandt nogle Fruentimmer. Disse ulykkelige sås den 25. om Morgenen alle forsamlede på Dækket råbende om Hjælp, men denne stod ikke til at yde formedelst den rasende høje Sø og stride Strøm. Kl. 9½ om Formiddagen så man Stormasten behængt med Mennesker, men pludselig knækkede den, alle omkom; i det mindste viste man den 26. ikke en eneste fra dette Skib reddet. På en Mils Distance er Stranden bedækket med opskyllede Lig, Fødemidler og andre Sager. En Fregat, som var i Følge med disse

¹⁷⁾ De norske fyr (Lindesnæs og Markø) slukkedes 11. september 1807, og Macdonalds beretning om, at Skagens fyr endnu brændte 20. november 1808 (Jydske Samlinger 2, III, 373), er vist ikke pålidelige.

¹⁸⁾ Jydske Samlinger 2, I, 239 og 2, II, 487.

¹⁹⁾ a. St. 2, III, 370 - skibet var tildels ladet med manufakturvarer. (Jydske Efterretninger 1811, nr. 82.)

²⁰⁾ Jydske Samlinger 1, II, 312.

²¹⁾ Jydske Efterretninger 1810 nr. 26 og 34.

²²⁾ a. St. 1814, nr. 98.

²³⁾ a. St. 1811, nr. 20.

²⁴⁾ a. St.

²⁵⁾ Begivenhederne er også skildrede i pastor Søren Møllers: "Skibbruddet på Veskysten af Jylland den 24. December 1811", som udkom 1812, men denne bog er nu ret sjælden.

²⁶⁾ Atkens kom dog kun i land som lig.

Skibe, stødte også på, men kom af igjen; imidlertid formodede man, at også denne er gået under i Vesterhavet, da den havde fået betydelig Skade. Efter de af "Defence"s Besætning reddede 6 Mands Udsigende skal "George" være det samme Skib, som for 3 Uger siden stødte på Lollands Rødsande. Senere sagdes, at Admiralens Lig var fundet, og at "George" lå kæntræt, så der muligt kunde reddes noget af den; dog lå alt på noget af Masten nær under Vand."

I det følgende nummer af bladet (nr. 3) hedder det: "Efter senere Beretning skal der af "George"s Besætning være reddet 10 Mand. Fra Oxby Strand til Nyminde Gab er opdrevne følgende døde Legemer, formodentlig af hine strandede Linjeskibes Besætninger: Tvende Fruentimmer, tvende Negre, syv og halvfjerdsindstyve Mand klædte som Matroser, elleve som Soldater, en Civilist og en Officer."

I "Jydske Efterretninger" 1812, nr. 6 berettes: "En af de bjærgede Matroser har fortalt, at Admiralskibet "St. George" på 98 Kanoner, hvorpå Admiral Raynals med 562 Mand Søfolk og 200 Mand Mariner under Kaptajn Kolds Kommando, gik tilligemed Linjeskibet "Defence" på 74 Kanoner, kobberforhudet, 550 Mands Besætning under Kaptajn Atkens, ud fra Gøteborg den 26. Novbr. i Flåde med 6 andre Krigsskibe og 180 Koffardiskibe. I en svær Storm mistede Admiralskibet en Mast og fik betydelig Skade på Takkelagen. "Defence" måtte da tage den på Slæbetov, og de drev nu for Vejr og Vind mod den jydske Kyst i Stedet for at sejle til England, men da "Defence" mærkede, at de umuligt kunde reddes, kappede den Slæbetovet og kom i Stranden 12 Timer før Admiralskibet; den gav Signal med 6 Skud og kastede blå Lys i Vejret for at advare, at den var uden Redning. Admiralskibet frygtede samme Skjæbne, det kastede Ankrene, men da Stormen tog til, drev det strax ind på Brændingerne og stødte således, at alt Håb var ude. Admiralen - efter at have holdt ud i et mål uden Levnedsmidler, medens Skibet alle Øjeblikke truedes med at opløses, - beslut-

tede med Kaptejnen at kaste sig i Søen og selv gå Døden i Møde; henved 500 Mennesker efterfulgte deres Exempel og omkom alle, den ene efter den anden. De tilbageblevne søgte agter på Skibet, hvor det var mindst under Vand, og gyselig Klage og Jammer-skrig hørtes til Landet fra dem; de bandt hinanden fast på Vragstykker og styrtede sig således i Søen, men druknede alle på 10 Mand nær. 10 andre, som havde bundet sig fast til et Maststykke, bleve sønderknuste eller druknede i Landingen.

Admiralens Sekretær kom levende i Land, men døde strax; ved hans Urkjæde fandtes bunden en Guldbørs, hvori 99 Guineer og nogle andre Mønter; i en Portefeuille fandtes 1,2 og 20 £. Bancosedler samt hans Kones Portræt og en Billet med Gade og Nr. i London, hvor han bor, med Anmodning at underrette hende om hans sørgelige Endeligt. Admiralen er ej endnu funden, han var gift og hans Kone og Børn i London. Her var kun tvende Matroskoner om Bord.

På "Defence" skal der have været en Officers Kone og Barn; fra dette Skib er kun 5 Mand reddede og deriblandt en Dreng på 8 Aar, hvis Forældre havde bunden ham fast til et Stykke Træ og efter den sidst ilandkomnes Beretning skal fra Skibet af have set ham frelst i Landet."

Af en skrivelse fra Lemvig, dat. 6. januar, meddeler avisen yderligere, at Atkens endnu var varm, da han kastedes i land på stranden, men han døde straks efter og blev begravet på Fjaltring kirkegård.²⁷⁾ Af "Defence" stod skroget endnu, og det så i nogen afstand ud som en kirke; "St. George" lå kæntræt om på siden. Samme brevsriver fortæller, at skibene strandede kl. 5½ morgen den 24. december, og endnu den 25. om formiddagen sås på den opadvendende side af "St. George" ca. 400 mand, som i et øjeblik blev taget af en høj bølge; mod aften var endnu 150 tilbage, som man tænkte at redde den følgende morgen, men efter solnedgang tog søen også disse, og kun 10 kom levende i land på noget tømmer.

Samlinger til jydsk historie og topografi 3. rk., bd. 5, s. 176-88.

²⁷⁾ Herfra blev kommandørens lig få dage efter optaget og ført til Husby kirke, hvor det under militær honnør blev bisat i kapellet. (Jydske Efterretninger 1812, nr. 8.).